

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СТОПАНСКИ ФАКУЛТЕТ

България, София 1113
бул. Цариградско шосе 125, блок 3
Тел: (+359 2) 73 83 10
Факс: (+359 2) 73 99 41
E-mail: info@feb.uni-sofia.bg

SOFIA UNIVERSITY
„ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTY OF ECONOMICS AND
BUSINESS ADMINISTRATION

Bulgaria, Sofia 1113
125 Tzarigradsko chaussee blvd., bl. 3
Tel: (+359 2) 73 83 10
Fax: (+359 2) 73 99 41
E-mail: info@feb.uni-sofia.bg

До председателя на научното жури

определено със заповед № РД38-478/25.09.2014 г.
на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Соня Варадинова Милева-Божанова,
научна специалност 05.02.18 Икономика и управление (Туризъм), катедра Икономика и
управление по отрасли при Стопански факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Основание за представяне на становището: участие в научно жури, определено със заповед № РД38-478/25.09.2014г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ и решение на Научното жури от 13.10.2014 г.

Относно: публична защита на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен **„доктор“** по професионално направление 3.8 Икономика (Икономика и управление по отрасли);

Тема на дисертационния труд: **„Възможности за повишаване на конкурентоспособността на регионален туристически продукт (на примера на област Смолян)“;**

Автор на дисертационния труд: **Малина Станкова Шиблова**, докторант на самостоятелна подготовка, катедра «Икономика и управление по отрасли», Стопански факултет на СУ „Свети Климент Охридски“;

Научен консултант: доц. Д-р Соня Милева-Божанова

Представеният за рецензиране дисертационен труд е насочен за публична защита с решение на ФС на Стопански факултет при СУ „Св. Климент Охридски“ (Протокол № 7/16.09.2014 г.) и е в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ като са спазени всички процедурни изисквания.

Настоящото становище е структурирано в девет части и включва кратки биографични данни и характеристика на научните интереси на дисертанта, актуалност, обща характеристика на дисертационния труд, оценка на научното съдържание, език и стила на изложение, библиографски апарат, оценка на приносите, справка за автореферата и публикациите, свързани с дисертационния труд, критични бележки и препоръки, въпроси и заключение.

1. Кратки биографични данни и характеристика на научните интереси на дисертанта

Малина Станкова Шиблова е родена 07.11.1973 г. В периода 1992-1997 г. завършва специалност Външноикономическа дейност в СА „Димитър Ценов” – гр. Свищов, а в последствие и специалност Икономика във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий” – гр. Велико Търново (1999-2001г.). Работи като учител (1997) към ИТ „Карл Маркс” – гр. Смолян, а от 2002 година започва като преподавател в ПУ „Паисий Хилендарски” – Филиал Смолян където израства до старши асистент (2005) и главен асистент през 2011 г. Кандидатът владее английски и руски езици.

Зачислена е докторантура на самостоятелна подготовка, заповед РД 20-718/ 06.06.2012 г. към катедра Икономика и управление по отрасли в Стопански факултет на СУ Св. Климент Охридски и отчислена предсрочно поради завършен дисертационен труд със заповед РД 20-932/13.06.2014 г.

2. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем.

Актуалността на темата се обяснява със значението, което има конкурентоспособността на туристическата дестинация. Въпросите свързани с възможностите за повишаване на конкурентоспособността за регионален туристически продукт и конкретното му проявление на територията на област Смолян са от изключително значение за вземането на стратегически управленски решения за изграждането на дългосрочна визия за развитие и утвърждаване на дестинацията в съответствие с динамично променящата се конкурентна среда. Безспорно е благоприятното влияние на конкурентоспособните туристически дестинации на икономическия растеж, социалното и устойчиво развитие на националните икономики.

Докторантът аргументирано е обосновал актуалността и значимостта на темата на дисертационния труд. Добре би било обаче наред с мотивите за избор на темата да се посочи и какво е нейното място в тематиката за туризма и каква е връзката ѝ с другите теми в тази област на науката.

Конкурентоспособността на регионален туристически продукт трябва да бъде разглеждана на макро равнище и по-конкретно на ниво дестинация, която за темата на конкретната докторска теза се идентифицира с област Смолян. Изхождайки от необходимостта от повишаването на устойчивостта на местната икономика, завоюването на добри позиции на националния и международните пазари и максималното използване на конкурентните предимства на отделните региони, важна задача на икономическата наука е изследването и конкретизирането на възможностите за повишаване на конкурентоспособността на конкретна територия и отрасъл.

3. Обща характеристика на дисертационния труд

Представения за рецензиране дисертационен труд на докторант Малина Шиблова, авторефератът, справката за приносите и научните публикации свидетелстват за целенасочените усилия на автора задълбочено да анализира възможностите за повишаване конкурентоспособността на регионален туристически продукт.

Проблемите, свързани с развитието на икономическите явления в териториален аспект отдавна са обект на изследване и анализ в световната наука. Независимо от задълбочените анализи на закономерностите и факторите за местното икономическо благоденствие, включително и на основата на клъстерния подход, все още не е създадена единна концепция за регионално развитие в съвременните условия, позволяваща да се формират и да се използват ефективно конкурентните предимства на регионите и в частност в сферата на туризма.

В този контекст, дисертацията на М. Шиблова доразвива богатата чуждестранна и доста по-скромната българска литература, като прави сравнителен анализ на регионалния туристически продукт в област Смолян и област Кърджали, на база на който извежда програма

за повишаване на конкурентоспособността на регионалния продукт. Докторантът адаптира съществуващите подходи и механизми от туристическата наука, отчитайки спецификата на регионализацията и конкретизира теоретичните принципи към възможностите за повишаване на конкурентоспособността на регионален туристически продукт за конкретни области в страната.

Дисертацията се състои от увод, три глави, заключение и списък с използваната литература. Общият обем на дисертацията е 229 страници като в отделен свитък са представени 32 приложения с общ обем 135 страници. Списъкът с литературата съдържа 133 източника, от които 65 са на кирилица, други 40 са на латинеца, а останалите 27 са Интернет източници. Трудът включва общо 8 (осем) фигури, 34 (тридесет и четири) таблици, 11 (единадесет) диаграми и 32 приложения, илюстриращи и допълващи значителна част от данните и резултатите от проведените проучвания.

В *увода* докторантът е обосновал актуалността и значимостта на темата, дефинирал е своята теза и под тези, обект, предмет и методология на изследването, неговата цел и задачи, както и ограничителни условия и източници на информация. В трите глави на дисертационния труд последователно са изследвани теоретичните основи на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт, методологията на анализ и оценка и осигуряването на условия за повишаване на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт на примера на областите Смолян и Кърджали. В заключителната част на трета глава докторантът обобщава своите виждания и прави изводи, препоръки и очертава насоки за повишаване на конкурентоспособността на примера на изследваните области. От своя страна приложението съдържа резултатите от проведеното проучване за комплексна оценка на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт в областите Смолян и Кърджали.

Считам, че прилагания от докторантът *методологически инструментариум* е адекватен на тематиката, целите и задачите които той решава. В своята съвкупност използваните прийоми и изследователски операции осигуряват необходимата достоверна и изчерпателна информация за комплексната оценка на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт.

В *глава първа* са анализирани теоретични въпроси на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт, състоянието, развитието и особености на теоретичната мисъл за конкурентоспособността на регионалния туристически продукт. Специално внимание е отделено на добрите практики за повишаване на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт.

Обект на анализ в *глава втора* са методологическите въпроси на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт и по-конкретно критериите, показателите и методите за анализ и оценка на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт. Като акцента е поставен върху възможностите за моделиране и повишаване конкурентоспособността на регионалния туристически продукт.

Глава трета, която има приложен характер, изследва възможностите за повишаване конкурентоспособността на регионалния туристически продукт на примера на областите Смолян и Кърджали. На основата на направения анализ, е разработена програма и насоки за повишаване на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт на област Кърджали и област Смолян.

В *заключението* авторът обобщава направените в дисертацията изводи и дава препоръки за прилагането на определени мерки, свързани с регионалния туристически продукт и повишаването на конкурентоспособността на дестинациите като цяло.

Теоретико-методологична основа на дисертацията са трудовете на чуждестранни и български учени в областта на конкурентоспособността и регионалното развитие на туризма. За нуждите на анализа са използвани методите на системния, логическия и сравнителен анализ, традиционните и съвременни методи за определяне на ефективността на бизнес-планирането с отчитането на съпровождащите ефекти.

Информационна основа на разработката са националните нормативни документи, документи на местните публични власти в изследваните области, статистически данни на национално и регионално равнище, Интернет, материали от периодичния печат, както и материали от научни конференции, симпозиуми, семинари, свързани с регионалното развитие.

4. Обща оценка на научното съдържание, език и стила на изложение

Общата оценка на научното съдържание на дисертацията показва, че докторантът е спазил класическата схема при структурирането на своя труд. Той е развил последователно теоретичните, методологическите и приложните проблеми на оценката на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт. При изследването на теоретичните проблеми неговото внимание е насочено преди всичко към изясняване същностните характеристики на туристическата дестинация, комплексните съчетания на факторите определящи нейната конкурентоспособност (вътрешни и външни) и моделите за анализ и оценка на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт. В тази част от дисертационния труд докторанта се позовава на известни с публикациите си по тези проблеми на български и чужди автори като М. Рибов, М. Бъчваров, М. Воденска, В. Маринов, С. Ракаджийска, М. Нешков както и Дж. Крауч, Б. Ричи, Л. Дуайър, Й. Йоон, В. Матю, Д. Бухалис, Е. Хийт, Ч. Ким, М. Арсенса, Д. Пиърс, М. Портър и други. Широката информираност на докторанта по изследваните проблеми му позволява умело да борави със специализираната литература и да насочи литературния си обзор към темата на дисертацията и адекватен методологически подход за изпълнение на поставените цели и задачи. Проучени са тенденциите, обхвата и съдържанието на понятийния апарат, свързан с конкурентоспособността на регионалния туристически продукт. Представени са факторите, определящи конкурентоспособността – първостепенни и второстепенни, външни и вътрешни. Специално внимание е отделено на моделите за анализ и оценка на регионалния туристически продукт като са систематизирани водещи авторски позиции от научната литература за моделиране и управление на конкурентоспособността.

По отношение на методологията, докторанта разглежда елементите на прилагания за тази цел инструментариум. По-значимите автори, на които той се позовава са М. Рибов, П. Еврев, Й. Владимирова, Ст. Маринов, К. Миркович, и чуждите автори М. Олсен, Л. Боуър, Дж. Шери, А. Бек и други. Специално внимание е отделено на методите за анализ, критериите и показателите за оценка на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт.

За основа на оценката се използват критерии за комплексна оценка на базата на оценка на инфраструктурата, суперструктурата, номенклатура и асортимент, качество на пребиваването, цена на туристическия продукт, форма на обслужване, работен режим, средно време за обслужване, среда на обслужване, персонал и екологичност. За количественото изразяване на всеки един от тези критерии се използват абсолютни и относителни показатели за оценка. На базата на изведения алгоритъм за анализ и оценка докторантът прави количествена оценка по обобщения комплексен показател на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт в областите Смолян и Кърджали. Оценката се прави на базата на оценка на еднокатегорийни места за настаняване, които са конкуриращи се помежду си. Разглеждания теоретичен модел е допълнен с оценка по критерии и показатели, специфични за изследваните области – релеф, климат (с. 180-182).

В трета глава е представена програма за повишаване на конкурентоспособността на изследваните области Смолян и Кърджали, която има за цел да повиши ефективността на хотелиерската дейност и респективно да осигури дългосрочно конкурентно предимство.

Оценката на съдържанието на дисертационния труд показва, че в него е включен богат теоретичен и емпиричен материал, разкриващ съществени детайли в оценката на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт, и в частност на областите Смолян и Кърджали. Предложени са ценни и оригинални идеи и решения при разработването на методика за анализ и оценка на конкурентоспособността. Докторантът е постигнал необходимата логическа структура от връзки и отношения между използваните понятия и

съждения за обосноваване на едно или друго твърдение за оценката на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт. М. Шиблова умее да организира езиково образни съчетания, да подбира свежи и оригинални изразни средства, да ги обедини в едно цяло с всички други средства и способности използвани в дисертационния труд.

5. Оценка на научните и практическите резултати и приносите на дисертационния труд

В дисертационния труд има убедителни доказателства за научно-приложни резултати, представени като решения за управлението конкурентоспособността на регионален туристически продукт на примера на Смолян и Кърджали.

В дисертационния труд има убедителни доказателства за научно-приложни резултати, представени като решения за оценката на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт. Те са с характер на научно-приложни **приноси** и се изразяват в следното:

Първо, определени са особеностите на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт.

Второ, допълнена е системата от критерии и показатели за оценка на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт .

Трето, предложена е програма и насоки за повишаване на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт на областите Смолян и Кърджали. Програмата оценявам като управленски полезни за областната управа на изследваните области, а насоките приложими и релевантни към регионалните и областни стратегии насочени за развитието на туризма.

6. Критични бележки и препоръки

Въпреки изложените приноси и практико приложни резултати на дисертацията, тя не е лишена и от някои пропуски.

Първо, на отделни места в дисертацията, предимно в глава първа и втора, се срещат тематични описания, които по своето съдържание и начин на описание са с **дидактическа насоченост**. По-конкретно става въпрос за съставните елементи на регионалния туристически продукт.

Второ, на места се наблюдава смесване на понятия свързани с оценка конкурентоспособността на регионалния туристически продукт, дестинация и отделни туристически предприятия.

Трето, независимо от широкия обзор на научната литература, на места липсва систематизирана и обобщаваща авторска позиция за тяхното отношение към конкретиката на темата на дисертацията.

Посочените критични бележки **не намаляват значимостта** на изтъкнатите практико-приложни приноси. Докторант Малина Шиблова показва задълбочени познания по отношение оценката и управлението конкурентоспособността на регионален туристически продукт. Считам, че дисертационния труд съдържа значителна по обем полезна информация, като предлага и програма и насоки за повишаване конкурентоспособността на регионално равнище за изследваните области – Смолян и Кърджали.

Общото ми мнение за дисертационния труд на Малина Шиблова, е, че е налице добра логическа обоснованост и последователност на научното изследване, експериментиране и анализ на постигнатите резултати и добре очертава научно-приложния характер на дисертацията.

7. Автореферат, справка за приносите и публикации, свързани с дисертационния труд

Авторефератът е в обем от 55 (петдесет и пет) страници и кореспондира напълно с основния труд. Представя в синтезиран вид изследваните проблеми. Съставен е от пет части, които включват обща характеристика на дисертационния труд, обем и структура на дисертационния труд, кратко изложение, справка за приносите и публикации по темата.

Докторант Малина Шиблова има общо 8 научни публикации, пряко свързани с тематиката на дисертационния труд в т.ч. 1 монография (№1), 1 студия (№2), 1 статия (№3) и пет доклади, изнесени на научни конференции (№4-8).

Заключението ми е, че по обем представените публикации, съответстват на обявения в автореферата списък с публикации и надвишават количествените и качествените критерии и изискванията необходими публикации при защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“.

8. Въпроси

Смятате ли, че предложената от вас програма и насоки за повишаване на конкурентоспособността на регионалния туристически продукт за област Смолян и Кърджали е универсално приложима и за други области в страната?

9. Общо заключение

Предлаганата за рецензиране докторска дисертация обогатява науката и практиката по отношение на управлението конкурентоспособността на регионален туристически продукт.

Получените решения на научни задачи представляват усъвършенстване на известни методи, подходи и методики и приспособяването им към моделирането за повишаване на конкурентоспособността на примера на областите Смолян и Кърджали.

Увереността ми, че направените изводи и обобщения са лично дело на кандидата са причина да смятам, че **дисертацията отговаря** на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за организацията и провеждането на конкурси за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ Св. Климент Охридски.

Гореизложеното ми дава основание да предложа на уважаемите членове на научното жури при СУ „Свети Климент Охридски“ да вземе положително решение ЗА присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Малина Станкова Шиблова по професионално направление 3.8 Икономика (Икономика и управление по отрасли).

17.11.2014 г.

/Доц. д-р Соня Милева/